

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालय मोवाड
राज्यशास्त्र विभाग वार्षिक अहवाल
सत्र २०२०-२०२१

प्रस्तावना- नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालय मोवाड येथे महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासूनच राज्यशास्त्र विभाग कार्यरत आहे. बी.ए. च्या सर्व विद्यार्थ्यांमध्ये बौद्धिक व वैज्ञानिक विवेकाचा विकास होउन त्यांच्यामध्ये वाचनाची, लेखनाची आवड निर्माण व्हावी, त्यांच्या चिकित्सक व जिज्ञासू वृत्तीला चालना मिळावी अशी उद्दिष्टे डोळयासमोर ठेवून राज्यशास्त्र विभागांतर्गत विविध उपक्रम राबविण्यात येतात. राज्यशास्त्राचे अध्ययन मानवाच्या दृष्टीकोनातून फार उपयोगाचे असून जीवनाचे आर्थिक प्रश्न सोडविण्यासाठी, मर्यादित साधनामध्ये महत्तम समाधान कसे मिळेल आणि एकूणच जीवनाचा मार्ग सुकर होवून व्यक्तिमत्त्व कसे विकसित होईल यासाठी उपयुक्त ठरते.

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालयातील राज्यशास्त्र विभाग ही एक स्वतंत्र ज्ञानशाखा महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासून म्हणजेच १९९७ पासून कार्यरत आहे. राज्यशास्त्र विभाग विद्यार्थ्यांच्या दृष्टीने एक महत्वाचा विभाग असून स्पर्धा परीक्षेकरीता उपयुक्त असलेला विषय म्हणून प्रचलित आहे. राज्यशास्त्र विभागादारे विद्यार्थ्यांना मॉड्युल, पीपीटी, व्हिडीओ यासारखे ई कन्टेन्टद्वारे अध्यापन केले जात आहे. म्हणूनच एक आवडता पण वैचारीक आणि जीवनोपयोगी विषय असल्याने विद्यार्थी राज्यशास्त्र विषयाकडे आकर्षित होतात.

राज्यशास्त्र सामाजिकशास्त्रातील विद्यार्थ्यां-विद्यार्थ्यांना करीता एक महत्वपूर्ण विषय असून विद्यार्थ्यांना शासनाच्या कार्यपध्दती माहीती प्राप्त होते. दोन राज्य आणि केंद्र व इतर संस्थाना राजकीय ज्ञान संपूर्ण रूपाने देशाच्या विकासा करीता व्यवहारिक पध्दतीने कसे लागू केल्या जाते भारताचा समृद्ध राजनितिक इतिहास आहे की जो भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेसच्या गठनानंतर सुरू झाला. स्वातंत्र्यानंतर जेव्हा पासून संपूर्ण भारतात कीतीतरी हजारो राजकीय पक्षांच्या गठनानंतर सोबत सोबत काही लहान मोठे आणि प्रमुख राजनितिक घटनानी प्रभावित केलेले आहे. राज्यशास्त्र सर्वात अधिक अभ्यासक्रममध्ये निवड केल्यापैकी एक अभ्यासक्रम आहे आणि राजकारणामध्ये नविन पिढीमध्ये अधिकच रुची, आवड, आकर्षण निर्माण झालेली आहे.

बी. ए. पदवी अभ्यासक्रम :

भारतातील कॉलेज, महाविद्यालयात विद्यार्थी करीता कोणत्याही मान्यता प्राप्त १२ वी बोर्डचे पास प्रमानपत्र पदवीसाठी प्रवेशाकरिता आवश्यक आहे.

भारत आणि विदेशामध्ये राज्यशास्त्र विषयाचे क्षेत्र :

संयुक्त राष्ट्रानुसार हा जगातील सर्वात मोठा लोकतंत्र असणारा देश आहे. भारतात हजारो राजकीय पक्षाची संख्या आहे. सरकारी संस्था योग्य रितीने कार्य करण्याकरिता अनेक हाताची आवश्यकता आहे. राज्यशास्त्र हा अभ्यासक्रम सुरु केल्यामुळे करियरच्या दृष्टिने विद्यार्थ्यांकरिता अनेक मार्ग सुरु होते अनेक देशामध्ये राज्यशास्त्र या विषयाची पदवीचा अर्थ आहे की आंतरराष्ट्रीय संबंध, सामाजिक सेवा दुतावास, राजदुत, आणि इतर अनेक नौकऱ्यामध्ये लोकाचा समावेश होतो.

राज्यशास्त्र या विषयात विद्यार्थ्यांचे करिअर :

- राजकीय विचारवंत
- राजकीय लिखाण करणे
- मिडीया आणि वृत्तपत्रे
- राजकीय दस्तावेजाचे विश्लेषण करणे
- लोकसभा व विधानसभा निवडणूकीचे अध्ययन करून निष्कर्ष प्रकाशित करणे
- राज्यशास्त्राचे विद्यार्थी आंतरराष्ट्रीय संबंध आणि विदेश दुतावासात कार्य
- भारतीय प्रशासकीय सेवा
- संवाद कौशल्य
- सामाजिक मिडिया
- राजनितिक सल्लागार
- निति विश्लेषक
- सावर्जनिक संबंधाचे विशेष तज्ञ
- सर्वेक्षण विश्लेषक
- परराष्ट्रीय सेवा अधिकारी
- मानवी हक्क कार्यकर्ते
- राजकीय पक्षाचे कायदेशिर सल्लागार
- लोकमत विश्लेषक
- जनसंपर्क विशेषज्ञ
- धोरण विश्लेषक

राज्यशास्त्र अध्ययनाचा उाँश :

- राज्यशास्त्रातील अधिकांश अभ्यासक्रम, अध्ययन करिता कोणत्याही स्तरावर काही सामान्य उदेश आहेत की ज्यामुळे चौफेर बाजुने राज्यशास्त्र अभ्यासक्रमाचा आकार असतो. राज्यशास्त्र विषयाचे अध्ययन विद्यार्थ्यांसाठी सहळयक ठरते.
- राजनितिक/राजकारणाच्या स्रोताची माहिती समजणे
- राजकीय सिध्दाताचे दृष्टिकोन आणि सिध्दांताचा माहिती
- राज्य अल्पतीच्या सिध्दांताचे मुल्यांकन करणे.
- भारतीय सविधानाबाबत माहिती प्राप्त करणे
- कायद्याची वैधता आणि अधिकाराची उत्पतीची माहिती प्राप्त करणे.
- अनेकसत्ता सिध्दांताचे गंभीर विश्लेषण गंभीर विश्लेषण करणे
- राज्याचे तत्व आणि सार्वभौम अर्थ समजणे
- भारतातील शासनाच्या विविध कार्याची माहिती प्राप्त करणे
- आंतरराष्ट्रीय संघटना आणि आंतरराष्ट्रीय संबंधाची माहिती प्राप्त करणे
- तुलनात्मक शासन व राजकारणाचा अभ्यास करून विविध देशाच्या शासन व राजकारणाची माहिती प्राप्त करणे
- राज्याशासन आणि राजकारणाची माहिती प्राप्त करणे
- राजकीय सिध्दाताची माहिती प्राप्त करणे

वार्षिक कार्यक्रमाचे नियोजन :

- आ.सी.टी.चा अध्ययन अध्यापनात वापर
- विधानसभा ग्रामपंचायत नगरपालिका भेट देणे
- व्याख्यान होणे
- नैकला समोर जाते
- रिमिडियल नकार घेणे
- दत्तपालक योजना
- **विभागाचे धेय आणि उद्दिष्टे-** राज्यशास्त्र विषयाच्या अध्ययनाद्वारे विद्यार्थ्यांना वेगवेगळ्या क्षेत्रा भारतीय प्रशासकीय सेवा
- राजनितिक सल्लागार राजकीय विचारवंत निति विश्लेषक पैध्ठै राजकीय पक्ष्याचे कायदेशिर सल्लागार जनसंपर्क विशेषज्ञ धोरण विश्लेषक इत्यादी ठिकाणी उपलब्ध असलेल्या रोजगाराच्या संधी लक्षात घेता विद्यार्थ्यांना करिअर साठी तयार करणे.

विभागातील शिक्षकवर्ग- महाविद्यालयाच्या स्थापनेपासुनच डॉ. एन.डी.बालपांडे यांची राज्यशास्त्र विभागात कायम स्वरूपी नियुक्ती झालेली आहे.

व्हिजन आणि मिशन- विद्यार्थ्यांना भारतीय - राज्यव्यवस्थेतील विविध क्षेत्राबाबत संपूर्ण माहिती व्हावी तसेच विद्यार्थी आपल्या गरजा पूर्ण करण्याकरीता आजच्या वैश्विक युगात/वातावरणात कसा टिकेल या दृष्टिकोनातून प्रयत्न करणे हे विभागाचे ध्येय आहे.

उपचारात्मक अध्यापन ;त्मउमकपंस बंबीपदहद्ध- २०२०-२१ ला उपचारात्मक शिक्षण पध्दतीमध्ये स्लो लर्नर आणि प्रगत विद्यार्थ्यांची एच.एस.सी. तसेच बी. ए. भाग १ व २ या वर्षातील निकाल पत्रकावरून यादी तयार करण्यात आली. स्लो लर्नर्सकरीता विषयाशी संबंधित ३० मार्कची तोंडी परिक्षा घेण्यात आली. त्यानुसार त्यांना मार्गदर्शन करण्यात आले. त्यानंतर ८० मार्कची पुन्हा परिक्षा घेण्यात आली असता त्यांच्या प्रगतीमध्ये सुधारणा दिसून आली आणि याचा त्यांना अंतीम परिक्षेत फायदा झाला. प्रगत विद्यार्थ्यांकडून वेगवेगळ्या विषयांवर लेख मागविण्यात आले. त्यावरून काही विद्यार्थ्यांची संशोधन प्रकल्पाकरीता निवड करण्यात आली आणि त्यांना प्रकल्पाचा विषय देण्यात आला. तसेच प्रकल्प तयार करण्यासाठी योग्य मार्गदर्शन करण्यात आले. तसेच प्रगत विद्यार्थ्यांना वेगवेगळे विषय देऊन त्यांचे सेमिनार घेण्यात आले. तसेच परिक्षेत मार्क कव्हर करण्यासाठी त्यांचा अधिक सराव घेवून पेपर कसा सोडवावा याविषयी मार्गदर्शन करण्यात आले. याचा अनुकूल परिणाम विद्यार्थ्यांच्या निकालावर दिसून आला.

शिक्षक पाल्य योजना(Mentor-Mente)- सत्र २०२०-२१ ला प्राचार्य न.प. शिवाजी महाविद्यालय मोवाड यांनी ३० विद्यार्थ्यांच्या पालकत्वाची जबाबदारी माझ्याकडे सोपविली. त्यानुसार सर्व विद्यार्थ्यांची एक सभा घेण्यात आली. या सभेमध्ये विद्यार्थ्यांना ज्या विविध प्रकारच्या समस्या किंवा अडचणी असतील त्या समस्या किंवा अडचणी गरज पडेल तेव्हा मनमोकळेपणाने सांगण्यासाठी त्यांना प्रोत्साहित करण्यात आले. याचा परिणाम काही विद्यार्थी आपल्या समस्या आमच्यापर्यंत आणतात व आम्ही त्याचे निराकरण करण्याचा प्रयत्न करतो.

कार्यकारी सारांश- राज्यशास्त्र विभागात सत्र २०२०-२१ मध्ये बि. ए. भाग १,२ व ३ वर्गामिलुन एकुण १६७ विद्यार्थ्यांनी प्रवेश घेतला. विभागाचा परिक्षेचा निकाल उत्तम आहे. त्या दृष्टीने अभ्याक्रमाचे नियोजन करून वेळेतच अभ्यासक्रम पुर्ण करण्यात आला. या सत्रात विभागाद्वारे विविध कार्यक्रमाचे आयोजन करण्यात आले होते.

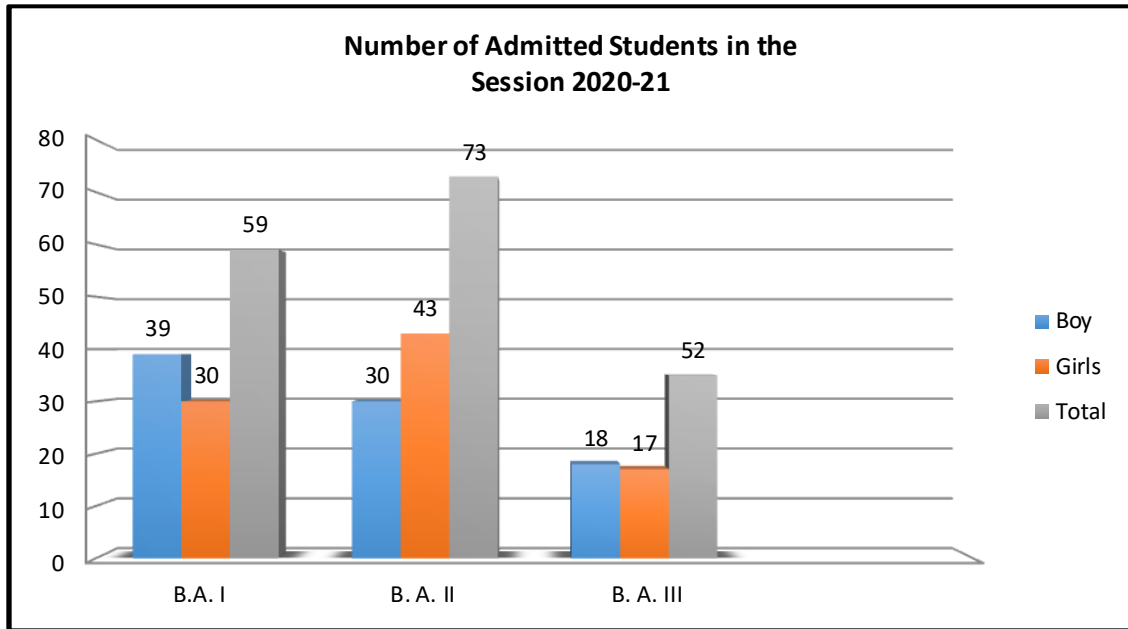
.अभ्यासक्रम-

Class	Unit	Syllabus
B.A. First Year Sem. I (Political Theory - I) Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit-I	POLITICAL THEORY: Meaning, Nature (Normative and Empirical), Scope and Significance STATE: Meaning, Basic Elements, Approaches (Liberal and Marxist)
	Unit-II	POWER: Meaning, Nature, Significance and Types
	Unit-III	AUTHORITY: Meaning, Nature, Significance and Types. LIBERTY: Meaning, Nature, Significance and Types. EQUALITY: Meaning, Nature and Significance and Types.
	Unit-IV	RIGHTS: Meaning, Nature, Types, Theory of Natural Rights, Legal Theories of Rights. JUSTICE: Meaning, Nature, Types, Distributive Justice, Feminist Perspective.
B.A. First Year Sem. II (Western Political Thought- II) Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit-I	Ideal State Philosopher King Theory of Justice Theory of Communism
	Unit-II	Theory of State Classification of state Thoughts on revolution Slavery
	Unit-III	Concept of Liberty Concept of Democracy Property Government
	Unit-IV	Dialectical Materialism Class War Thoughts on State Theory of surplus value
B. A. Second Year Sem. III (Indian Govt & Politics – I) Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit-I	Preamble: Nature, Objectives of Constitution of India. Features of Indian Constitution.
	Unit-II	Fundamental Rights: Meaning, Kinds, Restrictions. Directive Principles of State Policy: Nature and Significance.
	Unit-III	President: Powers and Functions. Parliament: Composition, Powers and Functions. Prime Minister: Powers and Functions.
	Unit-IV	Supreme Court: Composition, Powers and Jurisdiction (Original, Appellate, Advisory and Judicial Review). Major Issues in Indian Politics: Caste, Religion, Terrorism.
B.A. Second Year Sem. IV (State Govt & Politics– II) Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit-I	Centre-State Relations: Legislative, Administrative and Financial. Governor: Powers and Functions and Role.
	Unit-II	Legislative Assembly: Composition, Powers and Functions. Legislative Council: Composition, Powers and Functions.
	Unit-III	Chief Minister: Powers and Functions and Role. High Court: Composition, Powers and Functions.
	Unit-IV	73rd and 74th Constitutional Amendment, Women Reservation and Panchayat Raj Right to Information: Nature, Importance and Role.
B.A. Third Year Sem –V Comparative Governments and Politics Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit I	Unit I :- Comparative Politics & Constitutions A) Comparative Politics :- Meaning, Nature, Approaches (Legal/institutional & Behavioural) and Significance. B) Features of Constitution :- Salient features of U.K., U.S.A. constitution
	Unit II	Unit II :- Political Culture & Executive A) Political Culture :- Meaning, Nature, Types and significance in U.K. & U.S.A. B) Executive :- Composition, Power & functions of the executive in U.K.& USA

	Unit III	Unit III :- Political Parties & Legislature A) Political Parties :- Nature, function and role of political parties in U.K. & U.S.A. B) Legislative :- Composition, power and function of the legislature in U.K.& USA
	Unit IV	Unit IV :- Pressure Group & Judiciary A) Pressure Group :- Meaning, Nature, Types, Techniques & role adopted by pressure group in U.K. & U.S.A. B) Judiciary :- Nature. Power and function of Judiciary in U.K. & U.S.A.
B.A. Third Year Sem –VI International Relations Marks: 80 Internal Marks: 20	Unit I	A- International Relations:-Meaning, Nature, Scope and significance. B- Theories of International Relations:- i) Realist Theory and ii) Game theory.
	Unit II	A- National Power:-Meaning, Nature and Elements. B- Foreign Policy:-Meaning, Objectives and Determinants.
	Unit III	B- Balance of Power:-Meaning, Types and Techniques. C- Collective Security:-Meaning, Nature and Basic Principles.
	Unit IV	A- Global Terrorism:-Meaning, Causes and Techniques. B- Human Rights:-Meaning, Nature and Importance.

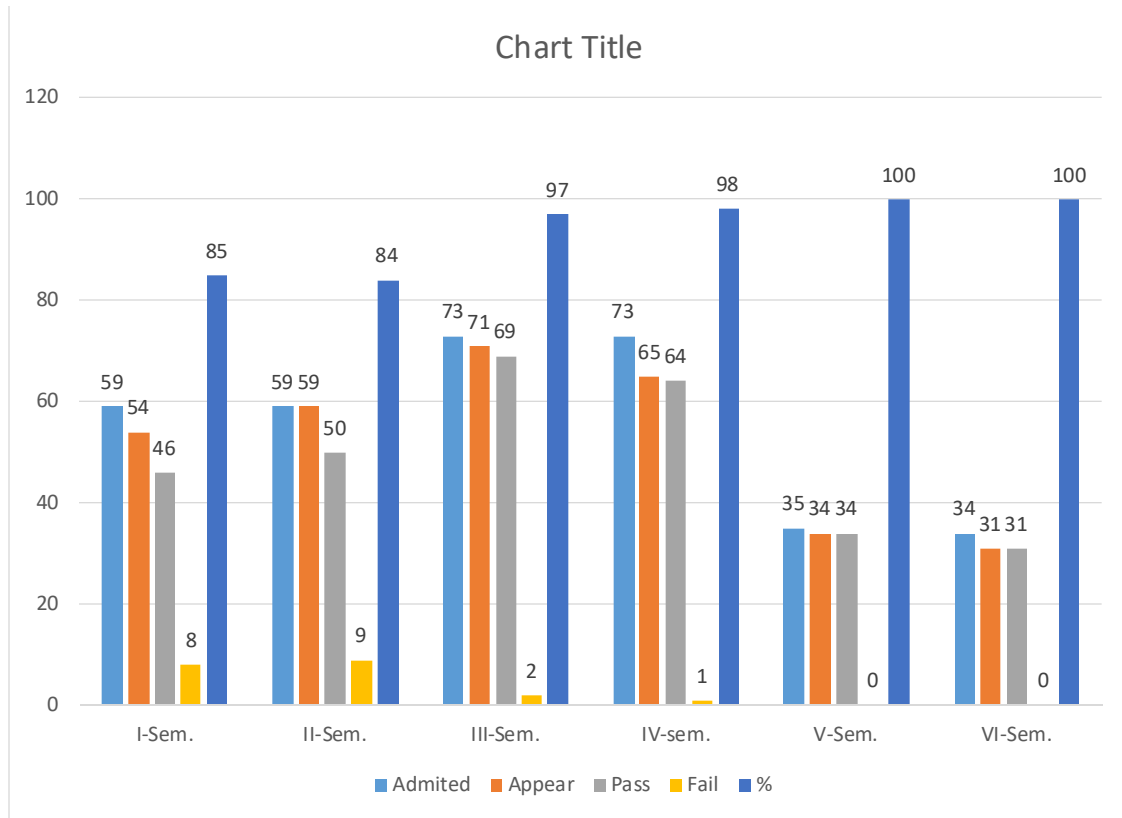
प्रवेशित विद्यार्थी (सत्र २०२०-२१)-

बी.ए. सत्र १ व २			बी.ए. सत्र ३ व ४			बी.ए. तृतीय		
मुले	मुली	एकुण	मुले	मुली	एकुण	मुले	मुली	एकुण
३९	३०	५९	३०	४३	७३	१८	१७	३५

निकाल विश्लेषण-

Class & Examination	Admitted	Appear	Pass	I st Class	Fail	Absent	Pass %
B. A. First Year Sem. I (Winter 2020)	59	54	46	11	08	0	85%
B. A. First Year Sem. II (Summer 2021)	59	59	50	08	09	0	84%
B. A. Second Year Sem. III (Winter 2020)	73	71	69	12	02	0	97%
B. A. Second Year Sem. IV (Summer 2021)	73	65	64	48	01	0	98%
B. A.-Final Year Sem-V (winter 2020)	35	34	34	06	0	0	100%
B. A.-Final Year Sem-VI (winter 2021)	35	31	31	13	0	0	100

राज्यशास्त्र अभ्यास मंडळ-

अ.क्र.	नांव	वर्ग	पद
१	कु. रीता.एन.बोरीवार	बी. ए. भाग ३	अध्यक्षा
२	गौरव.सी.काळे	बी. ए. भाग ३	उपाध्यक्ष
३	कु. मनिषा आर कोळे	बी. ए. भाग ३	सचिव
४	कु.तृप्ती.एन.नंदनवार	बी. ए. भाग २	सदस्य
५	कु प्रणाली पी कडू	बी. ए. भाग २	सदस्य
६	कु.रानी एस जैन	बी. ए. भाग १	सदस्य

ड्रॉप आऊट रेट-

B. A. I (Session : 2018-19)			B. A. III (Session: 2020-21)			Drop Out Rate
Boys	Girls	Total	Boys	Girls	Total	
35	19	54	18	17	35	35.00 %

विभागाचा पुढील सत्र २०२१-२२ करीताचा कृती आराखडा-

- काळाची गरज लक्षात घेता विषयात एम.ए. अभ्यासक्रम सुरु करण्याकरीता प्रयत्न करणे
- परिषद किंवा चर्चासत्र घडवून आणणे.
- नॅक पुनर्मल्यंकनास समोर जाणे.

➤ Online facult development program(FDP)from 15 july-28 july on understanding contemporary (Naxalism)in india
➤ Online FDP on Role of national education policy in Nation Building date 26 March2021
➤ Oneday National Webinar on PBAS university and Teacher organized internal Quality assurance cell of lokmanya college warora on wensday ,24 june 2020
➤ Book Publication "western Political Thinker" Published by Meharbaba Publication Nagpur-jan-2021 ISBN NO 978-93-87558-63-2
➤ Paper on vartman kalatil bhartiya krushi kayad v vastha ek rajkiy drustikon vidyawarta per-reviewrd international journal ISSN; 2319-9318 jan to March 2021 issue-37 vol-07 page no 0139

- Paper on bharatiy saavidhan v mahila adhikar ek rajkiy abhyas pune research scholar an international multidis plinary journal I Ssn2455-314xvol-7, issue -2

व्याख्यान :- आंतरराष्ट्रीय संबंधात परराष्ट्रीय धोरणाची भूमिका

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालयातील बी.ए. भाग ३ च्या विद्यार्थ्यांकरिता दि. १६.०१.२०२१ला आंतरराष्ट्रीय संबंधात परराष्ट्रीय धोरणाची भूमिका या विषयावर प्रमुख वक्ते डॉ.विवेक दिवाण यांचे व्याख्यान झाले. यात विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला. एखादया राष्ट्राचे परराष्ट्रीय धोरण ठरविणे म्हणजे प्रथम त्या राष्ट्राचे हितसंबंध निश्चित करून मग ते साध्य करण्याचे विविध

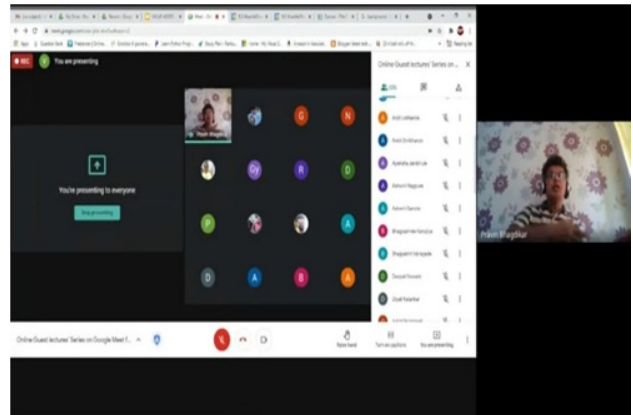

मार्ग आणि साधने यांचा आलेख मांडणे होय. बाहेरील जगाशी आपले संबंध कसे असावेत याविषयी एखादया स्वतंत्र राष्ट्रने घेतलेले निर्णय म्हणजे त्या राष्ट्राचे परराष्ट्र धोरण होय असे म्हणता येते. कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्रा. एन.डी.बालपांडे सर होते. विद्यार्थ्यांना राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा.

एन.डी.बालपांडे सर यांचे मार्गदर्शन लाभले.

व्याख्यान मुलभुत अधिकार

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालयातील बी.ए. भाग २ च्या विद्यार्थ्यांकरिता दि. ०७.०८.२०२० ला मुलभुत अधिकार या विषयावर प्रमुख वक्ते प्रा. डॉ.प्रविण भागडीकर यांचे व्याख्यान झाले यात विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला कार्यक्रमाच्या अध्यक्षस्थानी महाविद्यालयाचे प्रा. एन.डी.बालपांडे सर

होते. विद्यार्थ्यांना राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. एन.डी.बालपांडे सर यांचे मार्गदर्शन लाभले.

Group Discussion on

प्लेटोच्या आदर्श राज्याची कल्पना

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालयातील बी.ए. भाग ३ च्या विद्यार्थ्यांकरिता दि. २०.१०.२०२०

ला या प्लेटोच्या आदर्श राज्याची कल्पना

विषयावर ग्रुप डिस्कशनचे आयोजन

करण्यात आले. यात विद्यार्थ्यांनी

सहभाग घेतला. या गटचर्चेतुन 'दि

रिपब्लिक' ग्रंथातून आदर्श राज्याची

कल्पना केली. तत्कालीन ग्रीक

नगरराज्याच्या बहुविध प्रणाली चे

निरिक्षण केल्यावर चांगल्या तत्वांचे एकत्रीकरण करण्यासाठी तो एक मांडलेला तात्विक विचार

आहे. यावर विद्यार्थ्यांनी चर्चा केली. विद्यार्थ्यांना राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. एन.डी.बालपांडे

सर यांचे मार्गदर्शन लाभले.

Seminar

नगर परिषद शिवाजी महाविद्यालय मोवाड येथील राज्यशास्त्र विभागाच्या अंतर्गत राज्यशास्त्र

विषयाच्या अभ्यासक्रमावर वेगवेगळ्या विषयावर सेमिनार चे आयोजन करण्यात आले. या

सेमिनार मध्ये विद्यार्थ्यां सहभागी

होऊन विविध विषयावर चर्चा करण्यात

आली. बी.ए. भाग ३ सेम २ च्या

विद्यार्थ्यांकरिता दि. १०.०३.२०२१

ला विविध विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेऊन

वेगवेगळ्या विषयावर मत व्यक्त केले.

यात विद्यार्थ्यांनी सहभाग घेतला.

विद्यार्थ्यांना राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख प्रा. एन.डी.बालपांडे सर यांचे मार्गदर्शन लाभले .

प्रा.डॉ. एन.डी.बालपांडे
राज्यशास्त्र विभाग प्रमुख
न.प.शिवाजी महाविद्यालय,मोवाड.